

Ludovic Hendry: Batterdegls (*)

GR 19-12-1980

Quels dis ei cumpariu ina nova ovra dil scribent sursilvan Ludovic Hendry: «Batterdegls», ina rimnada da historias manedlas», sco igl autur scriva en ses «paucs plaids» sin via. Las acziuns seigien buca straordinarias e remarcablas. «Plitost maletgs che lain tgunschamein describer, quels maletgs dad ier e dad oz ...» Buca ch'ellas desistessien forsa da pretensiuns. Na. «Ils simbols fuin ella fibra dil pupi e las enzenas schain magari denter las lingias.» Ed il scribent aschunta aunc ina remarca concernent il stil. Quel seigi atras atras «schetgs e nius sco sche zatgi vess giu priu agl autur il plaid ord bucca duront la sentupada». Quei ei igl entruidament humiliteivel digl autur. Denter las lingias damonda el bunamein dad esser indulgents - per duvra in plaid preferiu dil scribent.

Batterdegls

Igl ei buca pusseivel da leger ils «Batterdegls» en in batterdegl. Ei damonda temps e peda. La gronda part dallas historias, historiettas e skizzas ston ins ponderar e meditar. Il scribent ei partius da schabetgs, da muments, da batterdegls concrets. El ha abstrahau ed ei arrivaus agl essenzial. Denton per saver capir igl essenzial eis ei meinsvart necessari ch'il lectur retuorni el patratg anavos tier la materia primara, tiel punct da partenza digl autur. El sto pia meditar e crear e recrear. Mo lu ein biaras scenas da capir, mo lu eis ei pusseivel da tschaffar e sentir l'atmosfera dils «Batterdegls». Ina lectura superficiala donnegiass l'ovra.

Paletta varionta

La paletta da quellas historias seigi varionta, di igl autur en ses plaids introductivs. Pilver, ei setracta da raquens e historias ord nosa veta da mintgadi, ord quella dad oz e dad ier - e nus aschuntein - da damaun, da leusi e leugiu. «La damaun marvegl», historia numer 1, ina descripziun dalla numma, da quella femna che ha luvrau il tgau giu dalla persuna ed ha mai giu nuot, ina regurdientscha, in maletg dil vargau e da leusi: «Cabina tschun», historia numer 2, descripziun d'ina terapia fisica, in maletg digl oz e da leugiu. Secapescha ch'ils raquens han negina numera. La successiun ei arbitrara, sapientivamein. Mo « ... ins vesa senza mirar pli ditg», sco igl autur di, «ch'ellas ein zanu da casa, ina semeglientscha surprudenta culs habitadis insumma».

Buca scadina historia ei da medema impurtonza e valeta - possi il scribent esser indulgents - denton ellas tschaffan il lectur senza remischun ed envidan alla reflexiun. Il giavisch digl autur: « ... forsa ch'ellas muentan e ruchegian tscheu e leu ina stagia» vegn ademplus cumpleinamein.

La paletta ei varionta: naven dil sentir e patertgar digl affon, naven dalla psicologia digl affon («La culana», «Il bransin sefess») entochen alla descripziun exacta e fascinonta dalla mezca da casa («La mezca»); naven dalla «Carta illustrada ch'ins vertescha cun tschaffen» ed alla qualla ins «sto buca rispunder» tochen agl «Assassinat ella cava da gera» che braunca il lectur cun sia tragica sgarscheivla. «Els encaschnan» ch'ei enconuschientscha exacta d'ina lavur, descripziun e filosofia enina, stat en grond contrast cun « ... e sturneschan las uras», in problem dallas relaziuns humanas.

Las marveglias dil lectur duein esser cudizzadas. Nus calein cul cuntegn. Quei cudisch san ins buca raquinter, quel ston ins leger.

Alla tscherca ...

E sch'ins legia quei cudisch entaupan ins adina puspei quei «jeu»; quella persuna alla tscherca d'enzatgei ni enzatgi. Mo igl ei pli bia ch'ina tscherca, igl ei in'emprova da fuigia, d'erupziun. La scappada ord il claus. Tema ed anguoscha domineschan («Las snavurs dil tgaugrisch»). E nunditgont enqual radi da speronza («Las duas rosas») – tristezia e melanconia fuorman in artg che tschaffa e ligia ils raquens. Era en quell'ovra anflein nus «Verduras dalla notg», forsa en moda aunc pli concisa. Igl ei la tscherca totala digl essenzial. Bia vegn schau naven ni sesanfla mo denter las lingias. E tscheu e leu havess igl autur aunc saviu e duiu schar naven dapli. El vegli esser indulgents, sche jeu citeschel in exempel: «L'otra veva è num Beatrice, quella dalla «Cumedia divina», in *aunghel fatg si cun pugn* (60).» Mo ins perduna bugen agl autur enqual sbargat e capriola. Mintga bien organist sa tuccar dasperas ina gada. E Ludovic Hendry ei in scribent-organist che suna e registrescha bein.

Ils tuns harmonics

Il patratg digl organist meina nus al maletg dils tuns harmonics. Ella musica eis ei aschia che cura ch'ins suna in tun (sil clavazin per exempel), vibreschan in'entira retscha da tuns ensemen cun quel. Quels tuns harmonics audan ins buca in ad in, els dattan denton al tun sunau plenezia, color e rihezia. Gest aschia han era bia plaids e construcziuns da Ludovic Hendry ina certa color e rihezia. Ensemen cul plaid, cull'expressiun ni construcziun vibreschan associaziuns e patratgs da tuttas uisas. Lein prender per exempel il plaid «empermischun»:

«La contura ovala d'ina mattatscha davos ils umbrivals ei sco in'empermischun (60)».- «Il scussal da quaders vid la guota ei sia empermischun (64).» «La color d'oranscha dalla marca postala ei sco ina gronda empermischun (89).» «Eifer las stagias secatta enzatgei sco ina empermischun solemna (112).»

Ed aunc entgins exempels da construcziuns cun tuns harmonics, cun tuns vibrants:

«E barsar igl andutgel ei ina historia (84).» «Sche ti dostas il mal astg'jeu sepervergiar (92).» «Sche jeu savess, danunder che jeu derivel, jeu cun tut mes munglaments (87).»

La persunificaziun

Ins ha l'impressiun ch'il scribent Ludovic Hendry vesi la natira sco in da siu pèr, sco in esser human. El tschenta olma en quei ch'ha buca veta, el dat veta allas caussas. Persunas e caussas van in en l'auter, ils cunfins sbliheschan e svaneschan. Quei esser perina cul cosmos, quei «esser in» - in'expressiun ch'igl autur drova meinsvart - quei ei tipic per Ludovic Hendry. Ins savess citar paginas e paginas. Entgins exempels duein mussar co la natira, co las caussas survegnan ina pareta, in fatscha humana. «La notg ha durmiu meglier ch'ella (9).» «Orasut il letg seschlueta la ferdaglia e carga alla femna entuorn veta (9).» «L'aua patarla da bass atras la canal ... (20).» «... las tegias sepeglian culs cumbels (25).» «...alla notg che seruschna en buca ditg neu dallas zonas (33).» «Praus da treifegl teidlan il sulegl (109).» «Da tuttas varts vegn ella neutier, la canera, cun sias unglas gitas e secava ella carn (136).»

Il cudisch buglia da talas construcziuns. Tenor nies manegiar surpasa igl autur mintgaton ils cunfins. Denton quei ei forsa subjectiv. Entgins exempels:

«Buca mo l'aua, era il di ha runau ils peis suentermiezdi – sco sch'el vess plum ellas giugadiras (20).»

«Ella stanza da spetga cuan las uras sco stratscha pils cantuns e fan aposta linlogn (35).» «La glisch blaua e smorta ei sin duas da dar ella chinetta (59).»

La persunificaziun ell'ovra da Ludovic Hendry meritass in studi special. Quei tratg characteristic da siu stil enrihescha grondamein si'ovra.

Abundanza da plaids ed expressiuns

Ludovic Hendry ei in Sursilvan, in Tuatschin che ha giu ina mumma oriunda da Selva e che ei carschius si a Cavorgia. Tut loghens cun atgnadads linguisticas. Plinavon eis ei in um ch'ei adina sefatschentaus cul lungatg romontsch, culs lungatgs insumma. Tut quei dat ensemen ina bufatga summa. Buca da smarvigliar che siu vocabulari ei ordvart rehs. Ultra da quei ha el enconuschientschas precisas dalla veta da pli baul e probablamein ina memoria fenomenala. El trai ils registers e suna sin l'orgla da plaids ed expressiuns. Ils pli giuvens han mintgaton schuffa da capir. Sch'ins vul capir tut vul ei far diever dil vocabulari (res, mangogna, tschetschna, smerigl, truglia e.a.v). Ins stuess senz'auter aschuntar in glossari. Quei evitass il prighel da sursigliar senza fraud enqual plaid ed expressiun.

Maletgs d'entagl

Els ein da Hansueli Holzer da Schaffusa. Ludovic Hendry scriva en sia introducziun: «Ensemblamein essan nus i sur ils logs, el, il pictur ed entagliader ... ed jeu. Ses entagls ein sefatgs per la trutga e mond sur ils logs dils schabetgs.» ... «Ton che las historias han igl entagl sco suttapeis.» Ils entagls dattan atmosfera. Era cheu vala il maletg dils tuns harmonics. Igl entagl ei il tun sunau che lai vibrar in entir zugl da patratgs ed associaziuns.

E per finir

Hansueli Holzer ha in bien cunti cun in bien tagl. Ed in bien tagl ha era Ludovic Hendry giu. Sias historias descrivan la veta da mintgadi. La tensiun exteriura ei meinsvart buca ordvart gronda. E tuttina tschaffan ils raquens en moda sorprendenta. El center stat il carstgaun: igl affon che sto seconfruntar cun la realitad, il carschiu sul e trest e plein tema; il carstgaun che sesenta ligiaus, en

fermonza, il carstgaun che sesenta isolaus e che less siglir sur seivs e mirs e rempars. Igl ei in cuntinuau «esser sin via», ina emprova da rumper, da sfraccar ora. E quei tut descret e raquintau en stil, condensau e concis che envida e provochescha il lectur. Lein acceptar quella provocaziun e leger ils «Batterdegls». Igl ei ordvart buna litteratura romontscha.

Arnold Spescha

(*)Ludovic Hendry, Batterdegls, Ediziuns Desertina Muster 1980, Maletgs d'entagl: Hansueli Holzer, Schaffusa. - Ediu cun susteniment dalla Banca cantunala grischuna, dil Fondo Cadonau, dalla Ligia Remontscha, dalla Pro Helvetia e dalla Romania.